

A Finnország-sztereotípiák változása az útikönyvekben

ABONYI-KARHUNEN ADRIENN

A sztereotip általánosítás kultúránk része. A közgondolkodás kézen kapott elemekből áll, jellemző rá a kategóriákba sorolás. A kategóriák kialakítására Hunyady György szerint szükség van a társadalmi közegben való tájékozódásban, ez teszi lehetővé, hogy ismerethalmazunkat elrendezzük, áttekinthető formában tároljuk, hasznosíthatóvá tegyük.¹ Az egyén kategóriák alapján alakítja ki az egyes emberekhez, csoportokhoz való viszonyulását és a velük szembeni magatartását. A csoportosítás, kategorizálás kognitív kényszerszerűség, segítséget nyújt az információfeldolgozásban, vagyis a sztereotípiák funkcionálisak, nélkülözhetetlenek a megismerési folyamatban.²

Váriné Szilágyi Ibolya szerint a sztereotípiák olyan, mint a „mentális gyorsítás”, időt és fáradságot takarítunk meg vele. A kategorizálás azonban magában rejti az egyszerűsítésekkel teli, elkényelmesedett tudás, a végleges általánosítás veszélyét. Törekednünk kell a differenciáltabb gondolkodásra, és a károsan egyoldalú sztereotípiák visszaszorítására, mert azok előítéletek kialakulásához vezethetnek.³

A sztereotípiák olyan kognitív struktúra, amely az észlelőnek az emberi csoportra vonatkozó ismereteit, nézeteit, elvárásait tartalmazza. A sztereotípiák automatikus gondolatokból, érzésekből, viselkedésekből fakadnak; hiedelmek megszerzése, öröklése, befogadása révén alakul-

¹ Hunyady György: A nemzeti karakter talányos pszichológiája. In: Nemzetkarakterológiák. Rónay Jácint, Hugo Münsterberg és Kurt Lewin írásai. Osiris Kiadó. Bp., 2001. 41.

² Ottati, Victor-Lee, Yueh-Ting: Pontosság: a sztereotípiakutatás elhanyagolt oldala. In: Sztereotípiakutatás. Hagyományok és irányok. Szerk.: Hunyady György és Nguyen Lan Anh. ELTE Eötvös Kiadó. Bp., 2001. 60.

³ Váriné Szilágyi Ibolya: A sztereotípiák megújulása: hogyan és miért? In: Sztereotípiakutatás. Hagyományok és irányok. Szerk.: Hunyady György, Nguyen Lan Anh. ELTE Eötvös Kiadó. Bp. 2001. 462.

nak ki. Sztereotipizálás esetén „a társadalmi csoportokra vonatkozó hiedelmeinket használjuk a csoportok egyes tagjainak megítélése során.”⁴ A sztereotip ítéletek leegyszerűsítik, igazolják a társadalmi gyakorlatot, csoportközi határokat jelölnek ki.

Nemzeti sztereotípiák, nemzetkarakterológiák

Az előítéletek kognitív oldalának felderítése rávilágított arra, hogy „a sztereotípiák tulajdonképpen egy kategória tagjaira vonatkozó túllátalánosítás.”⁵ A sztereotipikus gondolkodásmód leegyszerűsítő tendencia, egyoldalúság, előítéletek kialakulásának a veszélye. A kategorizálás akkor lesz káros hatású, vagy válik előítéletté, ha az egyénre mint tipikus képviselőre vetítik le. A kategóriákba sorolás nem egyszeri, nem végleges, hanem mindig a kontextustól függ. Ugyanaz a személy más nézőpontból más kategóriába, más csoportba tartozik.⁶

A sztereotípiák nemzeti, etnikai kategóriákat is jelölhet. Hunyady a nemzeti sztereotípiát egy-egy nemzet mentalitásának személyiségtulajdonságokkal való leírásával azonosítja. A nemzetek jellemzése bizonytalan, viszonylagos, „a nemzet karaktere az egyén személyiségének elvont analógiája”.⁷ A nemzeti vonások alapján egy személy, egy típus megszemélyesítője reprezentálja az adott kultúrát, vagyis a rész, a tag képviseli a csoport egészét. Amikor a történetileg kialakult nemzeti kultúrát a személyiségtulajdonságok dimenziójában írják le, a kultúra alapjaként valamiféle lelki közösséget feltételeznek. Az így kialakult kép változékony, heterogén.⁸

A csoportokat egységesnek észleljük, ha tagjai közt fizikai hasonlóság van, valamint hasonló, a csoport szempontjából releváns attribútumokkal rendelkeznek. „A szembetűnő fizikai attribútumok jelenléte (pl. arcszín, meghatározott arcbeli jegyek) gyakran sztereotip hiedelmeket aktivizálnak bizonyos csoportokkal szemben, amelyek ezután kihatnak a csoporttagokkal kapcsolatos pszichológiai következtetésekre.”

⁴ Banaji, Mahrazin R.–Hardin, Curtis–Rothman, Alexander J.: Implicit sztereotipizálás a személyekről alkotott ítéletekben. In: Banaji, Mahrazin R.: Rejtőzködő attitűdök és sztereotípiák. Osiris Kiadó. Bp., 2003. 64.

⁵ Váriné 2001. 262.

⁶ Hunyady György: Sztereotípiák a változó közgondolkodásban. Akadémiai Kiadó, Bp., 1996. 31.

⁷ Hunyady 2001. 8.; 20.

⁸ Hunyady 2001. 46.

re is.”⁹ Az etnikai csoportokat gyakran a külső, faji jelleg alapján azonosítják. A Finnországról szóló írások egyik hagyományos kategóriaalkotása épp a külső jegyekre vonatkozik: a finneket kék szemű, szőke hajú, fehér bőrű embereknek mutatják be.¹⁰

Az etnikai-nemzeti csoportokról kialakulhatnak nem tapasztalati alapon nyugvó feltételezések is.¹¹ Ezen alapul a csoportok sztereotíp tulajdonságleírása, amely közel áll az előítéletekhez. Az előítélet és sztereotípiá úgy kapcsolódik össze, hogy olyan nemzeteket is ellátnak bizonyos tulajdonságokkal, amelyekkel kapcsolatban nincs személyes tapasztalatuk.¹² Az egyes nemzetekről kialakult sztereotípiák azonban nem csupán előítéletbe átforduló, negatív képződmények lehetnek. A nemzeti, kulturális csoportoknak vannak általánosan jellemző sajátosságai, amelyek azokat más csoportoktól megkülönböztetik. Ezek az általános sajátosságok is a sztereotípiák részei, vagyis léteznek a kultúrára vonatkozó, pozitív töltetű sztereotipikus általánosítások is.¹³

Finnország-sztereotípiák az útikönyvekben

Élő Gábor megfogalmazásában a nemzeti sztereotípiák „hosszú idő alatt kialakuló nevelési és tömegtájékoztatási képzetek.”¹⁴ A kutatók kimutatták, hogy ma a Finnországról szóló információk közvetítésében a média és az iskola áll első helyen. Pertti Torstila nagykövet a *Suomi unkarilaisin silmin* című könyv előszavában kifejti, hogy szerepe a Finnország-kép kialakításában Magyarországon nagy szerepet játszanak az iskolák. A pozitív finn-kép alapösszetevőinek még mindig a Kalevalát és a nyelvrokonságot tartja. Ezek mint Finnország fő szimbólumai élnek a magyar köztudatban, és egyben az általános isko-

⁹ Dasgupta, Nilanjana–Banaji, Mahrazin R.–Abelson, Robert P.: Csoportegységesség és csoportészlelés: fizikai tulajdonságok és a pszichikai megítélés közötti asszociációk. In: Banaji, Mahrazin R.: Rejtőzködő attitűdök és sztereotípiák. Osiris Kiadó. Bp. 2003. 285.; 303.

¹⁰ Például Papp István szerint „a finnek valamennyien szőke, kék szemű, közep-termetű emberek.” Papp István: Finn mozaik. In: Magyar Szemle 1937/4. 399.

¹¹ Váriné 2001. 262.

¹² Hunyady 2001. 40.

¹³ Otatti–Lee 2001. 55.; 67.

¹⁴ Élő Gábor: A finnek önmagukról: változó finn önarckép. In: Élő Gábor–Pintér Róbert: Finnország. Út az információs társadalomba. Kossuth Kiadó. Bp., 1999. 32–41.

lák tantervének részét is képezik.¹⁵ Az iskolák tehát a hagyományos, magas kultúrába ágyazott Finnország-kép közvetítői, a fogyasztóköz-pontú média pedig egy modern, kevésbé a kultúrára épülő kép megte-remtője. A fiatalok közül sokan említették információforrásként a szü-lőket és ismerősöket is.¹⁶

A sztereotípiák kutatásában egyre inkább előtérbe kerül a tudatta-lan folyamatok vizsgálata, amely összekapcsolja a sztereotípiákat az emlékezettel. Az emlékezet szerepe miatt nagy jelentősége van az ol-vasottaknak a sztereotípiák kialakulásában.¹⁷ Ebből következik, hogy a Magyarországon kialakult Finnország-kép főbb kialakítóinak, for-málóinak tarthatjuk az útikönyveket, beszámolókat is, amelyek szere-pe az érdeklődés felkeltésében, ismeretközvetítésben vitathatatlan.

Tanulmányom célja a Finnországról megjelent magyar nyelvű leí-rások sztereotípiáinak vizsgálata, főbb jellemzőik összegyűjtése. A két nép közti kapcsolatot az adott népről megjelent kulturális írásokon (pl. útirajzok, útikönyvek) keresztül vizsgálom, amelyeknek nagy szere-pük van az adott országról kialakuló kép alakításában.

A sztereotípiák kollektív tapasztalatokból és hallomásokból, kultu-rális hagyományokból, friss élményekből állnak össze.¹⁸ Az idegen kultúrákat bemutató írások kollektív és egyéni tapasztalatokat gyűjte-nek össze, a kulturális hagyomány részeivé válnak, így megfelelő helyszínei a sztereotípiák létrejöttének, átalakulásának és eltűnésének.

A megismerési folyamat során az új információ mindig a már meg-lévő, strukturált tudás része lesz, abba épül bele. Később ezeket az in-formációkat megőrizzük, és szükség szerint felidézzük.¹⁹ Az útiköny-vekben ez a folyamat jól láthatóan kirajzolódik: a szerző gyakran em-lít olyan sztereotípiákat, amelyek korábbi Finnország-beszámolóiban előfordultak, és amelyeket megcáfol a később szerzett információk, ta-pasztalatok ismeretében. Az előzetes tudás befolyásolhatja, módosít-hatja az input információkat.²⁰ A sztereotípiákból kialakult képet az olvasókban nehéz megváltoztatni, mert mélyen beágyazódtak tudatuk-ba. Ez alapján alakul elvárás horizontjuk is.

¹⁵ Suomi unkarilaisin silmin. Unkarilaisnuorten Suomi-kuva. Unkarin koulutus-tutkimuskeskus – Suomen suurlähetystö. Bp., 1996. 7.

¹⁶ Suomi unkarilaisin silmin 1996. 11.

¹⁷ Banaji–Bhaskar 2003. 193–194.; 198.; 223.

¹⁸ Hunyady 1996. 27.

¹⁹ Uo. 7.

²⁰ Uo.

A benyomás kialakulásának kezdeti szakaszában a sztereotípiáknak nagy szerepük van, de később helyet adhat a célszemélyről szóló specifikus információknak. A sztereotípiák megváltozhatnak a csoport tagjaival való találkozás és a személyes tapasztalatszerzés során. Az elegendő információ, a motiváció és a kognitív kapacitás képes legyőzni a sztereotípiákat.²¹ Az útikönyvekben ez a folyamat nyomon követhető. Megfigyelhetjük, hogy a Finnországról kezdetben csak szórványos, hiányos információval rendelkező utazó viszonyulása változik, ismeretei bővülnek a személyes találkozások, tapasztalatok eredményeként. Az útikönyv szövege lassanként a sztereotípiákkal, általános megfogalmazásokkal teli leírás helyett speciális ismereteket, egyéni megfigyeléseket tartalmazó bemutatássá válik. A szövegek írói ábrázolják beszámolójukban azt a folyamatot, amely során a kezdeti sztereotipikus megállapításaik, hiedelmeik az adott népről csiszolódtak, formálódtak az ott töltött idő eredményeként (pl. Koczogh Ákos, Varga Domokos).

A csoportközi előítélet csökken akkor is, ha optimális a csoportközi érintkezés, vagyis a csoportok státusza azonos, nincsenek versenyhelyzetben és a tekintélyszemélyek jóváhagyták a kapcsolatot.²² A finn–magyar kapcsolatok esetében egyértelműen ilyen esetről van szó. A kapcsolatok kezdeti szakaszában, a nyelvrokonság gondolatának felvetődésekor a finnekről Magyarországon kialakult kép még tele volt negatív, leegyszerűsítő sztereotípiákkal. A nyelvrokonság ellenzői bőven találtak kifogásolnivalót a finnekben: országuk idegen, hideg, az ott élő emberek pedig tartózkodó, barátságtalan erdei emberek voltak. A nyelvrokonság széles körben való elfogadása és Finnország nemzetközi helyzetének javulása, gazdasági fellendülése után a viszonyulás, és a finnekkel kapcsolatban használt szókészlet elemei nagy változáson estek át. A kép változásához hozzájárult az is, hogy a kapcsolatok mind állami, mind magánszinten megerősödtek, több alkalom nyílt utazásra, ismerkedésre, egyéni tapasztalatszerzésre. A két ország eltérő kultúrája még ma is gyakran ad okot félreértésre, értetlenségre,

²¹ Brewer, Marilyn B.: Amikor a sztereotípiák sztereotipizáláshoz vezetnek: sztereotípiák használata a személypercepcióban. In: Sztereotípiakutatás. Hagyományok és irányok. Szerk.: Hunyady György, Nguyen Lan Anh. ELTE Eötvös Kiadó. Bp., 2001. 134.

²² Pettigrew, Thomas F.: A csoportközi érintkezés generalizált hatásai az előítéletekre. In: Sztereotípiakutatás. Hagyományok és irányok. Szerk.: Hunyady György, Nguyen Lan Anh. ELTE Eötvös Kiadó. Bp., 2001. 257.

csodálkozásra a másik nép szokásaival, életmódjával kapcsolatban. Sztereotípiák születnek napjainkban is, régi sztereotípiák megújulnak vagy átalakulnak, viszont a hozzáállás, az alaphelyzet, amelyből a másik népet vizsgáljuk, alapvetően megváltozott.

A kapcsolatok háttere

A Finnországról szóló kulturális írások tükrözik, milyen volt az uralkodó társadalmi, politikai légkör az adott pillanatban. Az országok helyzete, hatalmi státusza befolyásolja a róluk kialakuló képet.²³ Nemcsak a sztereotípiákra jellemző a politikai-történelmi távlat, hanem egy másik nép értékelésére, ahhoz való viszonyulásra általában. A finn rokonság elfogadása több lépésben történt, és mindig bizonyos háttértényezők (politikai és kulturális viszonyok) is közrejátszottak alakulásában. A finn „rokonsághoz” való viszonyulást kezdetben az idegenkedő, megvető attitűd jellemezte. Sok időbe és elkötelezett emberek munkájába került, míg a hozzáállás megváltozott. Ebben természetesen jelentős szerepet játszott az, hogy Finnország szívós kitartással felküzdötte magát a világ legfejlettebb országainak sorába, így többé nem volt a jelentős történelmi múlttal és kultúrával rendelkező magyaroknak okuk lekicsinyelni a finneket.

Az 1800-as években még csekély számú bemutatás született Finnországról, annál is élénkebb szakasz volt a Finnország-könyvek történetében a két világháború közti időszak, valamint az 1940-es és az azt követő néhány év. Magyarország orosz megszállása idején csökkent a beszámolók száma, újabb növekedés az 1980-as évektől tapasztalható.

Az első világháború után Trianon újra felkelti a testvérnép utáni vágyat: Magyarország Európa közepén elhagyatottnak érzi magát, szüksége van kapaszkodóra. Ez elősegíthette azt, hogy ismét a finnekben véltük hiányzó rokonainkat megtalálni.²⁴ Az 1940-es év jelenti talán a legnagyobb fordulópontot a Finnországról szóló útikönyvek történetében. Az 1937-ben megkötött kulturális szerződés, a helsinki olimpia és a finn–orosz háború (talán leginkább ez utóbbi) hatott az érdeklődés fellendülésére.

A finnekhez való kötődés, a kapcsolatok kiépítése a nyelvészek és más tudósokon kívül egyes időkben a hatalom, a politika számára is

²³ Hunyady 1996. 47.

²⁴ Bognár Cecil: Az északi testvérek között. Győregyházmegye Alap Könyvsajtója. Győr, 1929. o. n.

fontos volt. A nemzetközi helyzet, pozíció változása hat a másik országról kialakított képre. Erre a legjobb példa a finn-orosz háború idején megélnékült érdeklődés. A háború szimpátiát, együttérzést váltott ki a finnek iránti Európa-szerte: „Mit is tehet egy három és félmilliónyi békés, finom kultúrájú nép az elvadult indulatú, megnőtt étvágyú orosz szovjettel szemben?”²⁵ Finnország volt a művelt világ érdeklődésének középpontjában, az emberiség közszeretete vette körül.²⁶

Az ideologikus közgondolkodás, az érték- és érdekirányultság a kulturális írásokra is rányomja bélyegét. A Finnországról szóló útirajzok retorikáját a meggyőző erő és a propagandaszellem uralja bizonyos időszakokban, és az a törekvés, hogy követendő mintaként mutassák be ezt az országot (l. Kodolányi²⁷). Ez főként az orosz uralom idején figyelhető meg Magyarországon, amikor a Finnországról szóló írások témája, megközelítésmódja, retorikája is jelentős változáson ment át. Az 1970–80-as évek társadalmi berendezkedése Magyarországon alávétettséget eredményezett a Szovjetunióval szemben. A társadalom fenntartójának és politikai vezető erejének a munkásságot tekintették. Így érthető, hogy Finnország minta lett a magyarok szemében, hiszen a szövetkezetek és népfőiskolák intézményében a szovjet minta tökéletes megvalósítását látták. A finn munkások szorgalma nyomán rohamosan fellendülő gazdaság, a nemzetközi elismerés a magyarok számára azonban csak álomkép maradt, mégis ezek miatt a jellemzők miatt támadt fel hirtelen újra az érdeklődés a rokon nép iránt. A rokonok miatti szégyenkezést a titokzatos, különleges észak felé vágyódás, majd a csodálat és az azonosulás vágya váltotta fel.

A rendszerváltás a felszabaduláson kívül elbizonytalanodással is járt. A nemzeti öntudat csökkent, és emiatt az általános értékelési szint is alacsonyabb lett.²⁸ Az Oktatókutató Intézet és a Finn Nagykövetség kutatásában résztvevők arra keresik a választ, hogy történt-e változás a magyarok finn-képében vagy megmaradt-e a romantikus kép a rokon népről és a Kalevala-hagyományokról a rendszerváltás után, vagyis egy új politikai, társadalmi korszak kezdetekor. A kutatás alaphipotézisei között is szerepelt az a feltételezés, hogy a társadalmi átalakulás, a

²⁵ Papp 1937. 401.

²⁶ Nagy Iván (szerk.): Finnország 1940. Magyar–Finn Társaság. Bp., 1940. 5.

²⁷ Kodolányi János: Suomi. Magvető Könyvkiadó. Bp., 1990.

²⁸ Hunyady 1996. 500–501.

piacgazdálkodásra való áttérés és a demokrácia kiépülése összefüggésbe hozható a Finnország-képben felfedezhető változásokkal.²⁹

A piacgazdálkodás megjelenését a szerzők előfeltevéseikben összekötik egy folyamattal, melynek során a fogyasztói kultúra előtérbe kerülése a korábbi magas kultúrába ágyazott Finnország-kép stabilitását fenyegeti.³⁰ A könyv előszavában olvasható: „Suomen aiemmin ylivertainen asema suhteessa muihin vertailukelpoisiin maihin on joutunut haasteiden eteen.”³¹ Finnország már nem jelenti a magyarok számára azt a mintaállamot, amelyet a szocializmus idején másolni, utánózni akartak. Az eltérő földrajzi elhelyezkedés, kultúra, politikai és társadalmi helyzet nem kínál azonos lehetőséget, sorsot a finn néppel. Magyarország más országokban keresi példaképét, azonban a finn nemzet megbecsülése, sikereinek elismerése napjainkban is jellemző.

Finnország képe az útikönyvekben

Az első útikönyv Finnországról Hunfalvy Pál 1871-ben megjelent írása, az *Utazás a Balt-tenger vidékén*. Ez a könyv képviseli a magyar Finnországról szóló bemutatások egyik jellegzetes csoportját. Egyes nemzetek jellemzésében összhang is kialakulhat, így az északi népeket gyakran egy csoportba sorolják. Erre például szolgálnak az olyan útirajzok, amelyek Finnországot a skandináv államok egyikeként jellemzik (pl. Udvary–Vincze³²). A skandináv kategóriába gyakran sorolják be valamennyi észak-európai népet, és így egyszerűsítik le jellemzésüket. Egy másik szempontrendszer szerint a finn népet gyakran az észti vagy egyéb balti-finn népekkel egy kötetben szerepeltetik. Ezeknek a könyveknek a célja a magyarok nyelvrokonainak bemutatása (pl. Tammekann–Teleki–Voionmaa³³). Ez utóbbi csoportba tartozik Hunfalvy könyve is, amely a Balti-tenger mentén élő népek ismertetése. A harmadik csoportba tartozó útikönyvek egyedül Finnország bemutatásával foglalkoznak.

Észrevehető, hogy korábban Finnország iránt főként értelmiségiek, híres emberek: írók, tudósok, politikusok, újságírók érdeklődtek. Ez

²⁹ Suomi unkarilaisin silmin. 1996. 9.

³⁰ Uo.

³¹ „Finnország korábbi megingathatatlan helyzete más összehasonlításra alkalmas országokhoz képest megrendült.” (A fordítás a szerző munkája. – A.–K. A.) In: uo.

³² Udvary Gyöngyvér–Vincze Lajos: Emberek a grániton. Gondolat. Bp., 1981.

³³ Tammekann A.–Teleki P.–Voionmaa V.: Suomi–Eesti–Unkari. Szerk.: Felix Jonasson. WSOY. Porvoo, 1928.

abból is adódhat, hogy amikor még ritkán lehetett külföldre, főként Nyugatra utazni, mások nem is juthattak el Finnországba, mint fordítók és írók szövetségek, egyesületek képviselőiben, vagy politikusok diplomáciai küldötteként. Az általuk írt útikönyvekből széles kultúrképet kapunk Finnországról, hiszen ők ismeretségeik, kapcsolataik, hírnevük révén bejuthattak olyan helyekre is, ahova az egyszerű turisták nem. A finn művészekről, írókról, nyelvészekről, politikusokról mint személyes ismerősökről és gyakran jó barátokról írnak. A híres emberek beszámolóit mindig nagyobb figyelemre tarthatnak számot, és hitelesebbek, mint egy ismeretlen szerző műve. Ugyanakkor a befolyásos emberek hatnak arra is, hogy bizonyos sztereotípiák könnyebben elterjedhessenek: „...rangos tudósok, professzorok, közírók, tudományos és társadalmi tekintélyükkel sajnálatos módon alátámasztották az álsajátságok hitelét, sőt olykor ők maguk konstruálták őket.”³⁴

Az újabb Finnországról szóló bemutatásokban változás figyelhető meg a szerzők terén is. Az 1980-as évek végén és az 1990-es években jelentek meg olyan kisebb írásokból álló Finnország-kötetek, amelyek szerzői hétköznapi emberek, akik érdeklődnek Finnország iránt és részt vesznek a kapcsolatok építésében a baráti társaságok vagy személyes ismeretségeik révén (*Vallomások Finnországról*, *Halló, Kajaani!*, „*Kezed kapcsold hát kezembe...*”, *Életfolyamok*).

Az útikönyvek szerkezete, felépítése terén is számos hasonlóságot figyelhetünk meg. A legtöbb írás logikus sorrendben, külön fejezetben tárgyalja Finnország történelmi, politikai, gazdasági, kereskedelmi, kulturális stb. jellemzőit. Idetartozik Hunfalvy Pál és Papp István³⁵ könyve is, de mégis inkább Szinnyei kötetét³⁶ emelném ki, amely ennek a típusnak talán alappéldája. Külön fejezetekben tárgyalja például Finnország természetét, éghajlatát, népességét, történetét, kormányzatát, közigazgatását, törvénykezését, vallását, közoktatását, irodalmát, képzőművészetét, a helsinki életet, a finn parasztság életmódját és szokásait, a földművelést és állattenyésztést, a bányászatot, erdőgazdálkodást, vadászatot, halászatot, ipart, kereskedelmet, pénzügyet és a finn–magyar nyelvrokonságot.

Később ezektől az alaptémáktól eltekintve az útirajzírók egyre gyakrabban térnek át a hétköznapi élet, a mindennapok apró esemé-

³⁴ Rákos Péter: Nemzeti jelleg – a miénk és a másoké. Öncsalások és előítéletek mint történelemformáló tényezők. Kalligram. Pozsony, 2000. 60.

³⁵ Papp István: Finnország. Magyar Szemle Társaság. Bp., 1938.

³⁶ Szinnyei József: Az ezer tó országa. Bp., 1882.

nyeinek ábrázolására, például a finn szokások, ünnepek, nyaralás, étkezés vagy a szabadidő eltöltésének ismertetésére.

Az írások gyakran tapasztalatok, személyes élmények, híres emberekkel való találkozók bemutatásai. Egyes beszámolók külön fejezetet szentelnek egy-egy témának, amelyek nem kapcsolódnak szorosan össze: „Ez útirajz írója [...] ebbe is, abba is beleütötte az orrát, élmények, útikalandok, ismeretségek ürügyén belekontárkodott nyelvészetbe, néprajzba, történelembe és ki tudja, még mibe. [...] Látszólag rendszertelenül szólt mindezekről, mint ahogyan földrajzilag is nagy cikkcikkokban jutott el nyelvrokonaink földjére.”³⁷ Koczogh könyvében pedig „pillanatképek és történelmi visszatekintések váltják egymást.”³⁸ A kötetek alapján az a képünk alakul ki, hogy írója az utazás során felötlő gondolatait, érzéseit, benyomásait öntötte szavakba, emlékeinek, tapasztalatainak gyűjteménye lett a mű (pl. Varga, Bernáth). Az írások bemutathatnak egy-egy utat, kirándulást, vagy rövid interjúkat, finnekkel való beszélgetéseket, pletykákat, anekdotákat rögzíténeket (Karácsony, Sebes, Udvary–Vincze). Kronológiailag is igen egyes képet mutatnak a feljegyzések, legtöbbször az írók saját visszaemlékezéseik alapján állítják sorba a történeteket (pl. Radó, Sebes).

A kulturális írások bevezetése tipikus jegyeket mutat. Sokszor kezdődik az adott helyszínre, az idegen kultúrába való megérkezéssel, a narrátor helyzetének meghatározásával. A sztereotípiák használatában a perspektívának is van befolyásoló hatása. A megfigyelő helyzetétől függ, hogy milyen távolságból (saját csoport – külső csoport távolsága), időbeli helyzetből, milyen elvárásokkal és előzetes tudással rendelkezve közeledik az adott kultúrához.³⁹ Az utazók nagy része indulás előtt komoly előtanulmányokat végzett, könyveket, beszámolókat olvasott Finnországról (pl. Bernáth, Udvary–Vincze). Sebes Tibor megemlíti, hogy még a Finnországban járt magyarokat is felkereste információért.⁴⁰

³⁷ Radó György: *Nyelvrokonok között*. Kossuth Kiadó. Bp., 1975. 185

³⁸ Koczogh Ákos: *Othon, Finnországban*. Gondolat. Bp., 1987. 12.

³⁹ Kiss Paszkál: *Személy- és csoportpercepció egy nemzetközi konfliktusban: a megfigyelő perspektíváját meghatározó laikus elméletek szerepe*. In: *Sztereotípiakutatás. Hagyományok és irányok*. Szerk.: Hunyady György, Nguyen Lan Anh. ELTE Eötvös Kiadó. Bp. 2001. 417.

⁴⁰ Sebes Tibor: *Rénszarvassült tejjel*. Finnek és lappok között. Móra Ferenc Könyvkiadó. 1962. 5.

Az útirajzok narrátora általában fontosnak tartja a mű elején megjelölni az írás indítékát, azt, hogy miért éppen Finnországot választotta témájául. Az írók nagy része a rokonsági köteleket, nyelvrokonságot említi meg a finnországi út és útikönyvírás indítékaként (pl. Hunfalvy), másokat pedig a kíváncsiság, Finnország egzotikussága vonz (pl. Sebes). Az írásra indító motívum alapján megkülönböztethetünk „laikus” és „beavatott” írókat. Laikus írókon értem azokat, akik kalandvágyból, turistaként indultak el felfedezni Finnországot, „beavatottakon” pedig azokat, akiket a finn nyelvhez, kultúrához kötődő munkájuk vitt el oda, vagy kötelességnek, missziónak érezték a rokon néppel való megismerkedést.

Sok író, utazó esetében már gyermekkorban kialakult a Finnország iránti érdeklődés a család, az iskola vagy olvasmányélmények hatására (Sebes, Kodolányi, Sütő, Koczogh). Kodolányi így vall Finnországhoz való kötődéséről: „Gyermekkorom óta valami csodálatos, érthetetlen kapocs fűzött Finnországhoz.”⁴¹ Papp István pedig egyenesen üzenethozónak, küldöttnek tartja magát, aki üzenetet hoz a magyaroknak a rokonlátogatásból.⁴² A korábbi útleírások ihlető hatása is érezhető, Erdődi például úgy vall, hogy Kodolányi könyve, a finn haza és nép „dicsőítő költeménye” adta meg a végső impulzust az utazáshoz.⁴³

Rokonság

A finnek iránti érdeklődés, szimpátia a nyelvrokonságon nyugszik, és kialakulását a nyelvészek szorgalmazták. Az irodalmat is ennek a hangsúlyozásával próbálták propagálni az 1890-es években. Az 1920–30-as években megszilárdult egy nézet, amely az összetartozást nem nyelvi alapon, hanem faji rokonságon, illetve kis népek szolidaritásán érti. Mostanában a rokonság gondolatához zavartalan állami és személyes kapcsolatok, valamint barátság is tartozik, és így máris más hangsúlyt nyer, elveszti keserű mellékízét.⁴⁴

A rokonság a Finnországhoz kötődő leggyakoribb és egyben legveszélyesebb sztereotípiája. Szinte minden Finnországról szóló írásban felbukkan, legyen az útikönyv, újságcikk vagy irodalmi elemzés. A

⁴¹ Kodolányi 1990. 7.

⁴² Papp 1937. 396–404.

⁴³ Erdődi József: *Épülő ország*. Magyar Téka, Szeged, 1939. 5.

⁴⁴ Varpio, Yrjö–Szopori Nagy Lajos: *Ismerkedő ismerősök: a magyar irodalom fogadtatása Finnországban – a finn irodalom fogadtatása Magyarországon 1920–1986: magyar–finn közös kutatás*. OSZK. Bp., 1990. 99.

nyelvrokonságban kételkedők gyakran kritizálják is emiatt a finn rokonság pártolóit. A rokonság vállalásához kapcsolódó közvetlen, befogadó attitűd ugyanakkor kedvez a kapcsolatok kiszélesedésének, gyakoribbá válásának, az információot sürgető követelésnek: „Unkarilaisilla on aina ollut elävä ja läheinen kiinnostus kaikkeen Suomeen liittyvään.”⁴⁵ A magyar fiatalok körében végzett kutatás egyik alaphipotézisként tünteti fel azt, hogy a Finnország-kép a finnek és magyarok rokonságán alapul. Ez a felfogás gyökeret vert mindkét nép kultúrájában.⁴⁶

Az útikönyvírók szinte mindegyike megemlíti, tárgyalja a rokonság/nyelvrokonság témakörét. Egyesek szkeptikusan, kételkedve vagy iróniával viszonyulnak hozzá: „apátlan-anyátlan lelencként a Reguly Antalt követő nemzedékek sora elindult a „kis Suomi” felé, a sok sógorságú Európában megkeresni a messzibe veszett rokont.”⁴⁷ Gyakoribb azonban a rokonság miatti büszkeség, például Erdődinél: „azt hiszem, hogy a finnekről szerzett ismereteink alapján csak büszkék lehetünk erre a rokonságra”.⁴⁸ Többen megpróbálkoznak a rokonság bizonyításával, általában a következő érveket használva: közös őshaza, hangsúly, hanglejtés, rokon szavak, hangsúlyozás, ragozás (pl. Udvary, Erdődi). A közös eredet bizonyítékait nem a szókincsben vélik felfedezni, hanem az annál kevésbé változó belső nyelvtani törvényszerűségeken (ragozás, hangsúly).⁴⁹

A rokonságot a szerzők különböző fokozatokban értékelik: egyesek csak nyelvrokonságról beszélnek (Erdődi, Karácsony), mások nyelv-, vér- és sorsrokonságról is.⁵⁰ Egyes szerzők az olvasók bizonytalan vagy negatív hozzáállását („az ötven év óta fejünkbe taposott finnugor elmélet...”⁵¹) próbálják legyőzni. Mások a megfelelő bizonyítékok hiányában megállapítják, hogy nem is a rokonság tudományos bizonyítása a lényeg, hanem az érzés, a hozzáállás a fontos, az, hogy tudatunkban gyökeret vert az összetartozás érzése, szívből, érdek nélkül közelítünk egymáshoz.⁵²

⁴⁵ „A magyarok mindig élénk érdeklődéssel fordultak minden Finnországgal kapcsolatos dolog felé.” (A fordítás a szerző munkája. – A.–K. A.) In: Suomi unkarilaisin silmin. 1996. 9.

⁴⁶ Uo.

⁴⁷ Udvary–Vincze 1981. 223.

⁴⁸ Erdődi 1939. 84.

⁴⁹ I. Radó 1975. 8.; Erdődi 1939. 89.

⁵⁰ Udvary–Vincze 1981. 239.

⁵¹ Radó 1975. 8.

⁵² Udvary–Vincze 1981. 239.; Varga 1982. 8.

Sokan dicsérik a finneket azért, mert „a nehéz századok” és „a mérhetetlen távolság” ellenére megőrizték a rokoni érzést, a testvéri szeretetet⁵³, és hiányolják ugyanezt a magyarok oldaláról: „nálunk sok helyütt feledésbe ment a két nép régi rokonsága, nem tettünk meg mindent kapcsolataink ápolásáért.”⁵⁴ Kodolányi is emlékeztet: „mi, magyarok nem teszünk annyit a finnekért, mint ők tesznek értünk.”⁵⁵ Az útikönyvek szerzőinek közös tapasztalata a magyar látogatóknak kijáró megkülönböztetett bánásmód, őszinte öröm, kivételes vendégszeretet Finnországban (pl. Bernáth⁵⁶, Kodolányi⁵⁷). Ma már a hangsúly inkább a rokonság helyett a kölcsönös érdeklődésen, az eltérő jegyeken való rácsodálkozáson van, a megismerés vágya vezeti a Finnország iránt érdeklődőket.⁵⁸

Elfogultság

A sztereotípa értékítélet: érzelmek, indulatok kapcsolódnak hozzá. A nemzetekről, nemzeti jellegzetességekről születő írások tükrözik a személyes érintettséget.⁵⁹ A sztereotípiák nem irányítják a nemzetek közötti szimpátia-viszonyokat, hanem igazodnak a nemzetek közti együttműködés és konfliktus tényéhez. A finnekkel való szimpatizálás, közeli kapcsolat eleve feltételezi, hogy több jó tulajdonságot tulajdonítunk nekik, és elnézőbbek vagyunk velük szemben. Artturi Kannisto ezt írta Kodolányi Jánosnak: „Véleményem szerint ön a finn viszonyokat és a finn népet jobbnak látja, mint amilyenek a valóságban. A szeretet és a harag nem igaz bírák: a szeretet nyilvánvalóan irányunkban elfogulttá teszi Önt.”⁶⁰

A kutatók megfigyelték, hogy a csoportthatárokat átlépő hosszútávú barátság hatására csökken az előítélet és a diszkrimináció. A csoportközi barátság eredményezi az empátiát a másik csoport iránt, a saját csoport átértékelését és a másik csoporttal való azonosulást. Ugyanakkor a sztereotípiákat aktivizálhatja is az érzelmi telítettség, túlfűtött-

⁵³ Papp 1937.

⁵⁴ Sebes 1962. 190.

⁵⁵ Kodolányi 1990. 43.

⁵⁶ Bernáth Zsigmond: Egy nyár Finnországban. Gondolat Kiadó. Bp., 1975. 182.

⁵⁷ Kodolányi 1990. 36.

⁵⁸ Varga Domokos: Finn testvéreink. Kozmosz Könyvek. Bp., 1982. 172.

⁵⁹ Hunyady 2001. 30–31.

⁶⁰ ifj. Kodolányi János: Utószó. In: Kodolányi János: Suomi. Magvető Könyvkiadó. Bp., 1990. 277.

ség, amely hatására elrugaszkodnak a valóságtól.⁶¹ A tömjénezés, túldicsérés ugyanúgy jó talaj a sztereotípiák kialakulásához, mint a túlzottan negatív hozzáállás, mindkettő megkérdőjelezheti az írás hitelét.

Az útikönyvek szerzői számára nehézséget okoz objektíven, átfogóan ábrázolni Finnországot. Saját tapasztalataik, élményeik alapján absztraháltak, kialakítva egy olykor idealizáló képet. Mint N. Sebestyén Irén írja: „Nehéz objektívan írni – aki már látta Finnországot, azokat mind elvarázsolja.”⁶² A szubjektivitás, a szerzők érintettségének kiemelése, az országhoz fűződő érzelmeik nehezítik az elfogulatlan megítélést. Az útikönyvek narrációjára jellemző a személyes rokonszenv vállalt szubjektívizmusa. Móricz Virág maga így érezte: „Sajnos nem a szemem, csak a szavam tudom továbbadni, hiába ígérem annak a legnagyobb hűségét és pontosságát, szubjektivitásom árnyékot borít rá.”⁶³

Fiske szerint a társadalmi-hatalmi hierarchiában elfoglalt hely befolyásolja, hogy személyközi viszonyban ki mennyire motivált a másik egyéni vonásainak megismerésére, figyel-e a másiktól szóló információkra. A sztereotípiák tehát a hatalmi viszonyok része, eszköze.⁶⁴ Finnországról több általános, negatív sztereotípiát élt a kapcsolatok kezdeti szakaszában, amikor még nem kívánt rokonoknak tekintették őket. Később változik a kép, több pozitív tartalmú sztereotípiát egészíti ki az összképet, sőt megfigyelhetjük a korábban negatívnak tartott sztereotípiák pozitívvá, előnyösebbé fordulását is. A finnek egyik legnagyobb problémájának tartott alkoholizmust szinte minden szerző tárgyalja művében, de legtöbbször szinte mentegetőzve, magyarázatot keresve. A szépítés, kiigazítás, mentegetés más esetekre is igaz. A bűnügyi helyzet romlását például Varga hitetlenkedve fogadja, mert „nem illett bele a finnekről alkotott addigi képembe.”⁶⁵ Később csalódottan állapítja meg: „...némi illúzió párolgott ki a fejemből.” A saját tapasztalat képes kijózanítani, helyükre tenni a dolgokat. A Finnország-képbe ma már beleférnek a negatív jellemzők is, az utazók már nem csak eszményített, tökéletes képet látnak. A bemutatások írói mernek kritizálni, ellentmondani, kételkedni és rosszallani bizonyos dolgokat. Látják és be merik mutatni a hibákat, így őszintébb, hitele-

⁶¹ Váriné 2001. 462.

⁶² N. Sebestyén Irén. A finnek irodalma. In: Szivárvány 1921. 2. 103–7.

⁶³ Móricz Virág: Suomiban jártam. Világjárók 41. Gondolat. Bp., 1965. 5.

⁶⁴ Hunyady 1996. 11.

⁶⁵ Varga 1982. 130.

sebb képet nyújtanak. Nem akarnak auktoriter elbeszélői szerepet felvenni, örök igazságokat, egyetlen lehetséges megoldást keresni: „Én [...] csak arról számolhatok be, amit magam láttam.”⁶⁶ Az újabb útikönyvek retorikájára jellemző az is, hogy elfogadnak, megengednek más nézőpontokat, véleményeket is: „Nem kívánok senkivel sem vitába szállni, aki a könyvem olvasása során bizonyos kérdéseket másképpen látott, mást olvasott róla, vagy más véleményen van.”⁶⁷ Elismerik, látják a megismerés határait: „aki nem él ott, nem érti meg lakóit”.⁶⁸

Az utóbbi időben ebben a kérdésben mégis valamelyest a korábbi helyzethez való visszatérést figyeltem meg. Ma egyre gyakoribbak és divatosabbak a gyűjteményes kötetek, amelyekben egy-egy baráti társaság gyűjti össze a tagok Finnországról szóló írásait a testvérváros részére.⁶⁹ Ezek az új típusú gyűjtemények „két nép testvéri barátsága erősítését szolgáló kiadványok.”⁷⁰ A kötetek élményeket, vallomásokat, személyes ismeretségek és látogatások történeteit tartalmazzák. A szerzők számára a finnbarátság gyakran már nem feladat, küldetés, hanem csupán kellemes időtöltés, hobbi. Mivel ezeknek a bemutatásoknak a célja a testvérvárosnak való kedveskedés, esetleg a testvérvárossal közösen kiadott kötet megjelentetése, a kötetek a kölcsönös udvariasság és elragadtatás hangján íródtak, nem fukarkodva a dicsérettel és lelkesedéssel. Így a rokonság és barátság kiváltotta elfogultság jelei újra felbukkannak a Finnországról szóló bemutatások retorikájában.

A finn példa

Finnországról születtek írások propagandacéllal is, egyes írók feladatul tűzték ki az ország követendő mintaként való bemutatását. A finn csoda mára mintegy fogalommá vált, tartalma azonban az idők során állandóan változott. Mint már említettem, az 1939–40-es években a finn–orosz háború kapcsán a finnek bátorsága, szívóssága, leigázhatatlansága váltotta ki a csodálatot. Úgy tűnik, a finn jellemrajz, a finn ember Magyarországon ismert és elterjedt prototípusa is a finn–orosz háború idején született beszámolókból alakult ki. Akkor a finnek más nemzetek példaképévé váltak, hazafiasságukat, hősiességüket, kitartá-

⁶⁶ Varga 1982. 139.

⁶⁷ Kardos Vera: *Ahogy én láttam Finnországot*. Göncöl Kiadó. Bp., 1991. 10.

⁶⁸ Varga 1982. 155.

⁶⁹ Hamar Imre (szerk.): „Kezed kapsold hát kezembe...” Seija Hurri emlékének. *Európa Nap*. Veszprém, 1996. máj. 10.

⁷⁰ Hamar 1996. 5.

sukat, példamutató önfeláldozásukat, erkölcsi állóképességüket Európa-szerte csodálták.⁷¹ Az akkori beszámolók tele voltak a finnekről szóló pozitív, elismerő jelzőkkel: „bátor, munkás, szorgalmas, puritán, becsületes, hűséges, alapos kultúrájú, hazaszerető, a nemzeti függetlenség eszméjén rajongással csüngő, összetartó és mélyen vallásos nemes nép”.⁷²

Az akkori leírások szóhasználata, jellemzései, idealizált képe hosszú időre rányomta bélyegét a Finnország-bemutatókra. A leghatásosabb, leginkább nyomot hagyó műnek mégis Kodolányi János *Suomi* című munkáját tekinthetjük, amely „egy nemzedék katekizmus-sa lett”.⁷³ A legjelentősebb Finnország-propagandának ma is ezt a könyvet tartjuk, az újabb szerzők is ebből idéznek legszívesebben. Kodolányi leírását azonban túlságosan egyoldalúan értelmezték a korabeli olvasók: Finnországról divatos szólamok és túlzó általánosítások maradtak meg a befogadók emlékezetében. Erdődi szerint Kodolányi Finnországot az „ígéret földjének” mutatja be⁷⁴, az író maga az „álmország”, „álmaim földje” kifejezést használja.⁷⁵ Ifj. Kodolányi szerint apja „nem törekedett arra, hogy csak jót lásson, írásai mégis egy hibátlan Finnországot tárnak elénk.”⁷⁶ Számára Finnország a szebb, jobb, harmonikusabb emberi élet ígérete volt.⁷⁷

Kodolányi számára Finnország a Magyarországgal való összevetés alapján vált mintaországgá: „A kínzó ellentét lépten-nyomon torkon ragadja az embert.”⁷⁸ Kodolányi utazásának célja az volt, hogy kiderítse, mi Finnország társadalmi erejének, harmóniájának, egyensúlyának a titka. Az emberi jogok és a demokrácia megvalósítását kutatja, mert szerinte ezt kellene elsősorban megtanulnunk a finnektől. Tapasztalatait nem elméleti fejtegetésekben, hanem példákön keresztül mutatja be.⁷⁹ Számára Finnország „a kultúra és civilizáció tökéletes egysége”, ahol minden a közérdeknek van alárendelve.⁸⁰ Finnország egyik titká-

⁷¹ Nagy Iván 1940.

⁷² Nagy Emil: Finn–magyar párhuzamok. In: Finnország 1940. Magyar–Finn Társaság. Bp., 1940. 27.

⁷³ Szíj Gábor: Suomi. In: Sorsunk 1943. 53–54.

⁷⁴ Erdődi 1939. 5.

⁷⁵ Kodolányi 1990. 7.; 15.

⁷⁶ ifj. Kodolányi 1990. 282.

⁷⁷ Kodolányi 1990. 7.

⁷⁸ Uo. 18.

⁷⁹ Uo. 52.

⁸⁰ Uo. 20–22.

nak „a kulturális és vallási egységet tartja.”⁸¹ Fontos tanulság lehet az összefogás és az önnevelés is. „Műveltség, emberség, kereszténység dolgában messze világító példát mutatnak az egész világ előtt.”⁸² Csodálkozást és csodálatot kelt benne az, hogy Finnországban nincs társadalmi helyzet szerinti megkülönböztetés: a tisztelet és a lehetőség mindenkinek jár. Az életszínvonal magasabb, jobbak a lakásviszonyok, alacsonyabbak az árak. A finnek életéből levont fő tanulságnak azt tartja, hogy szívós, kemény, kitartó munka hozhat csak eredményt. Kodolányi számára a finn út tanulmányút volt, és úgy érzi, ez a többi magyar számára is szükséges lenne, „tanulhatnának kitartást, optimizmust, demokráciát, szociális gondolkodást.”⁸³

Kodolányi tudatos Finnország-propagandát folytatott hazaérkezése után, számos írásban, cikkben állította Finnországot követendő példaként a magyarok elé. „A magyarság nagy iskolájának” hirdette Finnországot, ám ezzel nem aratott osztatlan tetszést a magyar sajtó és politika köreiben. A helyzet nem volt elég érett ahhoz, hogy az akkori közvélemény el tudjon szakadni a megkövesedett „kicsiny, szegény és hideg Finnországról” kapott képtől. Kodolányi látja, hogy Magyarországon nehéz elfogadtatni a finn gondolkodás, életmód formáit: „mekkora út áll még előttünk, amíg oda jutunk, ahol a finnek vannak.”⁸⁴

Kodolányi tevékenysége úttörőnek számított az 1930-as években. Finnországról még elég kevés konkrét ismerete, adata volt a magyaroknak, Kodolányi feladatának tekintette az érdeklődés felkeltését. Bár sajtó korábban nem méltányolták kellően fáradozásait, munkája mégis példaértékű, maradandó volt, máig forrása a Finnország-beszámolóknak. Kodolányi Finnország-propagandájának célja nem kultuszteremtés volt, hanem mindig Magyarország sorsát, jövőjét tartotta szem előtt. „Amikor Finnországban ideálokat keresett és talált, a magyarságot igyekezett velük formálni, erősíteni.”⁸⁵ A magyarok önbizalmára, önértékelésére igyekezett hatni azzal, hogy bemutatta egy kis nép „sikertörténetét”, fejlődését. „Kodolányi nem azt hangsúlyozza, hogy le kell másolnunk a finneket, hanem hogy lehetséges önerőből is a megújítása a magyarság életének.”⁸⁶

⁸¹ Uo. 222.

⁸² Uo. 251.

⁸³ Uo. 107–108.

⁸⁴ Uo. 199.

⁸⁵ Uo. 283.

⁸⁶ Zsikó Gyula: Suomi titka és a magyar szfinksz. In: Sorsunk 1944. 493–494.

A finn csoda fogalmát mások is próbálták már megmagyarázni vagy körülírni. Az írásokból kitűnik Finnország sokoldalúsága, hiszen mindenki valami mást tart csodálata tárgyának. 1940-ben Karácsony Sándor még arról ír, hogy a finnek becsülték őt mint magyart, mert Magyarország idősebb, módosabb, nagyobb lélekszámú, boldogabb ország volt a szemükben.⁸⁷ Csodálták országunkat termékenysége, napsütéses éghajlata, Európa közepén való fekvése miatt is.⁸⁸ Később azonban megfordult a helyzet: a korábban lenézett nemzet többre vitte nálunk, mi tanulhattunk tőlük.

Az 1960–70-es években a magyarok a hirtelen fejlődés, a mezőgazdaság és az ipar eredményei miatt csodálták a finneket. Később az elismerést a kisebbségi kérdés megoldása, a szociális helyzet és az élet színvonal váltotta ki. Erdődi szerint az 1800-as évek első felében Magyarországon „északmániáról beszélhetünk”. Finnországot „paraszt-Eldorádonak”, „boldog parasztok országának” tartották.⁸⁹ Erdődi számára a finn csoda a mezőgazdaságban rejlik, az erdőművelésben és a szorgalmas munkában.⁹⁰ Radó a nemzetközi megbecsülés és a világpolitikai tekintély miatt néz föl a finnekre.⁹¹ Bernáth szerint Suomi titka: a munkás szorgalma, szívóssága, rendszeretete. Ennek segítségével alakult ki a jóléti társadalom, a magas életszínvonal, a társadalmi juttatások magas színvonala, a magas lakáskultúra, a kényelmes közlekedés, a színvonalas oktatás, a jó szociális- és áruellátás.⁹² Varga kiemeli még versenyképességüket, alkalmazkodóképességüket, amelyről a magyarok példát vehetnének. Szerinte a finn ipar és kereskedelem sikerének titka a minőségi termelés, a megbízható munkások, a praktikuság, a fantázia, a fejlesztés és a korszerűsítés. Csodálatot váltott ki Magyarországon Finnország gyors fejlődése: a két világháború között még falusi, erdei Finnországról beszéltek, majd néhány évtized múlva modern ipari-agrár államról.⁹³ Felnézhetünk rájuk békepolitikájuk miatt is: aktívan semlegesek, sőt nagy ellenfelükkel, az oroszokkal is sikerült higgadtan rendezett kapcsolatot létrehozniuk.⁹⁴ Kardos Vera

⁸⁷ Karácsony Sándor: Testvérem, Suomi. Exodus Kiadó. Bp., 1940.

⁸⁸ Varga 1982. 7.

⁸⁹ Erdődi 1939. 7.

⁹⁰ Uo. 155.; 96–99.

⁹¹ Radó 1975. 136.

⁹² Bernáth 1975. 172–182.

⁹³ Varga 1982. 126–127.

⁹⁴ Uo.

Finnország titkát egyszerűen így foglalja össze: „egy ország, amelyik működik, ahol rend és szervezettség uralkodik.”⁹⁵

Más írók a finn jellemet csodálják: „az emberi és társadalmi együttéléshez szükséges erényekben és jellemvonásokban aligha van önáluk gazdagabb föld”.⁹⁶ Koczogh szerint: „humanitásban van mit tanulni tőlük.”⁹⁷ Zongor Gábor pedig úgy véli, „bizonyos, akik megtérnek finnországi útjukról, egy kicsit másképpen látják a világot. Sok megszívlelendő tapasztalattal gazdagodhatnak”, hiszen az emberek életritmusa, szorgalma, munkaszeretetet példaértékű.⁹⁸

Mint tanulmányomban már korábban említettem, ma már Magyarország más országokat állít példaképnek, de Finnországnak továbbra is különleges, kiemelekedő szerepe van a közgondolkodásban. Sütő ezt a kivételes helyzetet így indokolja: „A finn példa nekünk magyaroknak nemcsak egy példa a sok közül. A népeinket összekötő történelmi gyökér még előbbé, sürgetőbbé teszi a tanulságok és egymás megismerését...”⁹⁹

Az útikönyvek retorikája

A megismerő egyén és a csoport kapcsolatát befolyásolja az, hogy az egyén tagja-e a csoportnak vagy elhatárolt külső szemlélője.¹⁰⁰ A Magyarországon megjelent Finnország-kötetek egyik fontos jellemzője épp ebben a kettősségben rejlik. Sokáig csak olyan útirajzok, Finnország-bemutatók születtek, amelyeket a nyelvrokonság ügyének elkötelezett, Finnországban járt szerzők jelentettek meg. Ezekre a kötetekre jellemző egy sajátos retorika, melyben magukat mint a finnek barátait, nagy tisztelőit, ismerőit mutatják be, vagyis az ingrouphoz közel álló személyként tüntetik fel. Hangsúlyozzák, hogy ők a „belső körhöz” tartoznak, beavatottak, szakértők, hivatottak arra, hogy a kívülállókat tájékoztassák az adott országról.¹⁰¹ Valójában egy középső, a két kultúra közötti hidat képviselő csoportba tartoznak, amelyet „közvetítői csoportnak” is nevezhetünk.

⁹⁵ Kardos 1991. 51.

⁹⁶ Udvary–Vincze 1981. 229.

⁹⁷ Koczogh 1987. 7.

⁹⁸ Zongor Gábor: Ajánlás. In: Hamar 1990. 5.

⁹⁹ Sütő László: Életfolyam. Finnországi utazások I–II. Pécs, 1999. 2.

¹⁰⁰ Hunyady 1996. 5.

¹⁰¹ Kodolányi 1990. 236.

Az auktoriter elbeszélő hosszú évtizedeken át jelen volt a magyarországi finn útikönyv-irodalomban. A finn–magyar barátság, közeledés ügyét egy kis csoport feladatának tekintették, és így a könyveket nekik szánva lehetőség nyílt egy „intim”, a kívülállók számára nehezen hozzáférhető nyelv kialakítására. Erre példa a magyarra nehezen fordítható szavak finn nyelven való feltüntetése. Mivel akkor a kultúraközvetítés még valóban csupán egy kis csoport számára szólt, ezeket az idegen szavakat köztudottnak vették, a paratextusban sem magyarázták meg, mint ahogy ez a szépirodalmi fordítások esetében szokás volt. Így az olvasókat kizárták ezekből az információkból. A beavatottság tudata büszkeséggel töltötte el a szerzőket, gyakran ki is hangsúlyozták, hogy a „mi Finnországunk”-ról beszélnek.

A finn szavak használata érdekes jelenség az útikönyvek történetében. Talán egyes írók ezzel bizonyítják, erősítik meg beavatott mivoltukat, autentikusabbnak tartják a szöveget az adott kultúra nyelvéből származó szavak, kifejezések beiktatásával. Másoknál talán ez rögződött, tudattalan szóhasználat, amit a Finnországban töltött idő alatt szoktak meg, vagyis, hogy a magyarra nehezen vagy csak körülírással fordítható szavakat (pl. mökki, kirkonkylä) automatikusan finnül használják.

A „közvetítői” csoporthoz tartozó elbeszélő ragaszkodik egy bizonyos sztereotíp nyelvhasználathoz mintegy a csoporthovatartozás kifejezéséért. Így alakulhatott ki egy olyan tendencia, hogy a Finnország-leírásokat olvasva az ember alig érez különbséget. Mintha állandóan ugyanazokat a megszilárdult, meggyökeresedett jellemzőket ismételnének. Az útikönyvek a sztereotípiákat felhasználva hozzájárulnak azok továbbéléséhez, terjedéséhez. A gyakori ismétlés miatt a közvetítés hatékonysága megnő, a sztereotípiák rögzülnek az olvasók tudatában.

A sztereotípiák kialakulásához nagymértékben hozzájárulhatnak az úgynevezett beavatott, elkötelezetten finnbarát emberek, a „Finnország-szakértők” is. Az ő szavuknak hisznek az olvasók, így nekik nagy felelősségük van abban, milyen képet közvetítenek Finnországról (pl. Szinnyei, Kodolányi). Általában az ő műveik azok, amelyeket később etalonnak tekintettek, és előszeretettel idéztek belőlük akár szó szerinti részeket is. Az „én Finnországom”-típusú művek, amelyekben a szerző szubjektív emlékekre, élményekre építve, saját nézőpontját hangsúlyozva mutatja be az országot, az 1960-as évektől lettek divatosak. Ezek a leírások már egyedi képet tükröznek. Jellemző rájuk az új-

fajta narráció és a retorika, egyre kevesebb szólamot vesznek át a korábbi szerzőktől.

Megfigyelhetjük azt is, mennyivel reálisabb, személyes megfigyelésen alapuló képet adnak azok az útirajzok, amelyek elbeszélője egy finn család vendégszeretétét élvezhette. A megfigyelt kultúra tagjaival való közelség, személyes kapcsolat hat az útirajz retorikájára. Az adatgyűjtés egyik módja az, hogy az utazók híres vagy hétköznapi embereket felkeresve kérdezősködnék, riportokat készítenek. Írásaikban felhasználják az ezekből vett idézeteket, vagyis „megszólaltatják” finn ismerőseiket. Az elbeszélésmódra jellemző, hogy finn emberek véleményét, kommentárjait is beillesztik, többszólamú narrációt alkalmaznak. Jó példa erre Udvary és Vincze kötete, amely a finn életet, embereket finn családoknál tett látogatásokon, velük való beszélgetéseken keresztül mutatja be. A vizsgált nemzet tagjait szólaltatja meg, az ő véleményüket bevonva többszólamú narrációval teszi hitelesebbé az országról, az emberekről adott képet. A finnek megjegyzései, véleménye van előtérben, a szerzőpáros ezeket csupán kommentálja, magyarázza.

Finnország-sztereotípiák teremtése és legyőzése az útikönyvekben

Az útirajzok szerepe az érdeklődéskeltésben, ismeretközvetítésben vitathatatlan. A kulturális írások alkalmasak mind a Finnország-propaganda terjesztésére, mind a sztereotípiák teremtésére, illetve legyőzésére. Az útikönyvek hivatkoznak bizonyos sztereotípiákra, vagy pedig ellenzik azt, nem értenek vele egyet, esetleg egy másik sztereotípiát állítanak a helyére. Fontos kérdés az is, hogy a szóban forgó sztereotípiák periferikus vagy központi jelenség-e. Ha gyakorta ismétlődő, előforduló sztereotípiával állunk szemben, az valószínűbb, hogy széles közönséghez eljutott, többek véleményét, Finnország-képét alakítja.

Az első útirajzok (Hunfalvy, Szinnyei) még részletes, minden területre kitérő bemutatásai a finn viszonyoknak, életmódnak, az országnak és embereknek. Tudományos igénnyel készült művek, rengeteg kutatómunkával, utánajárással. A jelentősebb írások (pl. Hunfalvy, Szinnyei, Kodolányi) hatása alatt áll az utána következő nemzedékek nem egy útirajzírója. Később gyakran Finnországot nem túl jól ismerő, ott csupán néhány hetet eltöltött emberek írtak elemzéseket az országról, írásaikhoz főleg korábbi útirajzokat, leírásokat használtak fel. A standard képek, klisék és nyelvhasználati sémák is táplálják az egyszerűsítő gondolkodásmódot. Sokan „szívesebben támaszkodnak a már meglévő sztereotípiákra, mert mentálisan kényelmesebb és „meg-

könnyíti az érintkezést és a helyzetekhez való alkalmazkodást.”¹⁰² A megrendelésre készült rövid beszámolók (pl. Ispánovits) felületesebb képet adnak az országról, „végigfutva” természeti szépségein, nevezetességein. Természetesen Finnország minden területét bemutató, összefoglaló munkák nem születhetnek minden évben. A változások figyelemmel követésére azonban szükség van, ezért egyes írók az adatok frissítésére törekednek, hogy naprakész információkkal szolgálhassanak.

A Finnországról kialakított képhez sokáig egyedül az útikönyvek, útleírások nyújtottak információkat, hiszen odautazni csak keveseknek volt lehetősége. Ma már mindennaposak a két ország közti kapcsolatok, a csereutak, a látogatások. A korábbi egyeduralmú szerep viszont kiváló teret nyújtott az útikönyvek szerzői számára, hogy a Finnország-képet sztereotípiákra építsék. Az első sztereotípiákat már Hunfalvy könyve elhinti a magyar közgondolkodásban: tízezer tó, sok kávé és szeszes ital fogyasztása, csend, természeti szépségek, a kisebbség helyzete, Kalevala, síelés, szaunázás, rokonság. Ez a lista később kiegészül más, ma már tipikus Finnország-sztereotípiának tartott kifejezéssel: éjféle nap, fehér éjszakák, kulturált nép, tisztaság, barátságos fogadtatás (Bognár Cecil), zordon északi ország, zárkózott nép, a sport hazája (Papp), a finnek itala és étele: átlátszó kávé és lyukas kenyér (Móricz), sziklaország (Koczogh), a Téalapó országa, a jegesmedvék országa, szűnyogország, zord, barátságtalan vidék, drága (Major), és még hosszan folytathatnánk a sort. Némelyik útikönyv már a címében is sztereotíp (A csend országa, Rénszarvassült tejjel, Az ezer tó országa).

Rákos Péter szerint a nemzeti jelleg és identitás idővel változik, és ezért a sztereotípiák is változnak és változtathatók.¹⁰³ A finn nemzet képe is bizonyos útirajzok, Finnország-utazók által kialakított elemekből állt össze az idők során. Ezek az évek során meggyökeresedett sztereotípiák azok, amelyek a magyar közvélemény gondolkodását befolyásolják, alakítják a Finnországról szóló információkat, és csaknem valamennyi Magyarországon megjelent Finnország-ismertetőben megjelennek. Megállapíthatjuk, hogy a sztereotípiák makacsul fennmaradtak, a személyes kapcsolatok hatására sem változtak alapvetően.

Major Árvácska Finnországról szóló könyve elején állít össze egy listát azokról a tulajdonságokról, amelyeket a magyarok a finnekre leginkább jellemzőnek tartottak, amelyet magától értetődőnek, igaz-

¹⁰² Váriné 2001. 468.

¹⁰³ Rákos 2000. 15.

nak tartottak, és a finn emberekre automatikusan alkalmaztak még az 1990-es években is. Eszerint a finnek magukba zárkózóak, csöndesek, nehezen barátkoznak, viszont hűséges barátok, egyenesek és őszinték, szókék, magasak és soványak, egészségesek és sportosak, munkaszerezők, kitartóak a munkában, természetkedvelők és tiszták, beszélnek idegen nyelveket, szeretik a magyarokat, magas szintű építészeti van.¹⁰⁴

Major Árvácska ugyanakkor egyenként cáfolja és kérdőjelezi meg a korábban felsorakoztatott sztereotípiákat. Szerinte a finnekről a legtöbb magyarnak biztos ismeretei vannak, amelyek a fent említett sztereotípiákra épülnek. Ezek az általánosítások azonban a finnekkel való találkozás esetén nem állják meg a helyüket. A pozitív belső tulajdonságok nagy részét helyénvalónak tartja, a finn külső jegyek esetében viszont az a véleménye, hogy a finnek nagyon különbözőek, mindenféle típust megtalálható közöttük.¹⁰⁵ Szerinte csoportokat legfeljebb népcsoportok, lakóhely, évszak szerint állíthatunk fel. A finnek viselkedése szerinte eltér attól függően is, hogy hazai közegben vagy külföldön vannak, vagyis viszonyítás és a körülmények kérdése az, hogy milyennek mutatkoznak.¹⁰⁶ Nem hallgatja el a finn természet negatívumait sem, amelyeket ő maga tapasztalt: „néha unalmasnak, ötlettelennak, rugalmatlannak tűnnek”.¹⁰⁷

Kitűzött célja az, hogy „néhány legendát szertefoszlassunk”¹⁰⁸. Emiatt elővesz régi, meggyökeresedett sztereotípiákat (pl. a finnek szaunakultúrájáról, kávékultúrájáról, italozási szokásairól), hogy ezeket kiegészítse, hozzájuk fűzze saját tapasztalatait. A helytelennek ítélt jellemzőket úgy igazítja ki, hogy vagy személyes ismerőseit hozza fel példának (pl. ismer beszédes finneket), vagy a sztereotipikus megállapítást fogalmazza át: a barátságtalanság sem jellemző rájuk, inkább nehezen, megfontoltan barátkoznak. Időnként ő maga is teremt sztereotípiákat (l. „minden finn természetjáró”), de siet kiigazítani magát: „Mint minden általánosításban, bizonyára ebben is van túlzás.”¹⁰⁹

Major a sztereotípialistával és a hozzáfűzött kiegészítéssel ezt sugallja: ezt gondoljuk a finnekről, pedig ők valójában másolyenek. Kiigazítja a tévedéseket, megmutatja, melyek ezekből a hiedelmekből

¹⁰⁴ Major Árvácska: *Suomi természetesen*. Kornétás Kiadó. Bp., 1998. 5.

¹⁰⁵ Uo. 6.

¹⁰⁶ Uo. 7.

¹⁰⁷ Uo.

¹⁰⁸ Uo. 13.

¹⁰⁹ Uo. 40.

sztereotípiák. A korrigálás alkalmával csatolt jellemzők, amelyek az ő egyéni meglátását, tapasztalatait jelenítik meg, figyelmet érdemelnek, hiszen egy új megközelítési módot kínálnak, az útikönyvek új típusának viszonyulásmódját képviselik.

Hasonló sztereotip leírásokkal más szerzők könyveiben is találkozhatunk, és ezek olykor csak kiindulópontként szolgálnak ahhoz, hogy a könyv írója saját személyes tapasztalatai alapján egy ettől eltérő képet mutasson a finnekről. Már Erdődi is kijelentette, hogy téves az az állítás, miszerint a finnek mind szőkék és kék szeműek¹¹⁰, ennek ellenére későbbi útirajzokban is felbukkan ehhez hasonló állítás. Bernáth is még külső jegyek által azonosítja a tipikus finn embert: „Jellegzetesen finn arc, kissé széles pofacsonttal, világoskék szem, szinte áttetsző, finom bőr.”¹¹¹

Varga előbb felsorolja, hogy milyen sztereotípiák élnek a magyar közvéleményben: „sok magyar szerint” a finn természet sőtlan, hallgató, kevés szavú, nem vidám. Saját tapasztalatai azonban mást bizonyítottak. Ahogy a finneket jobban megismeri és bizalmasabb viszonyba kerül velük, kiderül számára, hogy különböző természetű finnek léteznek, és hogy a humor sem áll távol tőlük.¹¹²

Kodolányi János alaposágához hozzátartozik az is, hogy igyekszik megvizsgálni azoknak a kijelentéseknek a valóságtartalmát, amelyeket otthon hallott a finnekről, például az északi lélek „hűvösségéről”. A finnek azért látszanak hidegnek, mert a tettek és nem a szavak embelei, és ott mások az emberek közti viszonyok, mint nálunk. Fegyelmezették, uralkodnak önmagukon, tartózkodóak.¹¹³ A tévhitek (kibírhatalan hideg, jegesmedvék, fókák) kialakulását az idegenforgalmi propaganda hiányosságával magyarázza.¹¹⁴

Kardos Vera is úgy véli, hogy „a finnek egyik legjellemzőbb tulajdonságaként mindig zárkózottságukat említik meg”. Ő nem száll vitába ezzel az előítéllettel, hanem kiegészíti, pontosítja azzal, hogy nem kitarulkozó, mások ügyeibe beleavatkozó néppel van dolgunk, ezért könnyen alakul ki olyan kép, hogy barátságtalanok.¹¹⁵

¹¹⁰ Erdődi 1939. 145.

¹¹¹ Bernáth 1975. 55.

¹¹² Varga 1882. 89.

¹¹³ Kodolányi 1990. 76–78.

¹¹⁴ Uo. 102.

¹¹⁵ Kardos 13.

Koczogh szerint „első találkozáskor könnyen hihetnénk, [...] hogy minden finn egyforma”, mivel „van a finneknek néhány igen jellemző vonása, ami minden finnben visszatér”. Végül azonban ő is arra a következtetésre jut, hogy a finnek sokfélék.¹¹⁶

Sebes a korábban hallott sztereotípiákra támaszkodva Finnországba indulása előtt megkérdezi az ismerősét, mennyi ruhát vigyen magával. Az ő útmutatásai alapján még indulás előtt leszámolt egy sztereotípiával, azzal, hogy Finnországban télen-nyáron hideg van.¹¹⁷ Sebes szókészlete Finnországról – mielőtt útnak indul – olyan, mint egy sztereotípiatár. Regényes kalandokat vár, idővel viszont az ország sokat veszít romantikájából a szemében. A valóságos kép eltér attól, amire készült, amit várt: „Romantikusabb, vadregényesebb tájra készültem, és rénszarvasokat vártam.”¹¹⁸

Gyakran a sztereotípiákkal való leszámolás éppen a pozitív jellemzők elvetését jelenti, és a kiábrándulás a negatív tapasztalatok, csalódások miatt jelentkezik. Ilyen megjegyzéseket találhatunk azoknak az írásaiban, akik már sokadik alkalommal járnak Finnországban. Bernáth véleménye például az, hogy „nem lenne teljes a kép, ha a kedvezőtlen tapasztalatokat elhallgatnám”¹¹⁹, ezért külön fejezetet szentel negatív tapasztalatainak *Az árnyas oldal* címmel. Vannak azonban olyanok is, akikben a találkozás és a sokadik út sem okozott kiábrándulást, sőt. „Most amikor benyomásaimra visszagondolok, egyre erősebb bennem a tudat, hogy személyes tapasztalataim semmilyen tekintetben sem cáfolták meg várakozásaimat, és csak növelték azt a szeretetet és vonzalmat, amit a finnek iránt mindig is éreztem.”¹²⁰ Veres Péter is úgy véli, hogy az utazás előtti elképzeléseiben nem csalatkozott, azt találta Finnországban, amit várt: „...amikor elindultunk, mi is volt a fejemben a finnekről és Finnországról? Néhány lelkes, becsületes, testvéries közhely és nagy-nagy jóakarát. Olyan elfogultságok az ő javukra, amelyek nekem kedvesek, és amelyekről nem is tudnék lemondani. De nincs is rá szükség, hogy lemondjak. Az ottani testvériesség is igaz, és a fenyvesek és a tavak is igazak.”¹²¹ Szerinte a Finnország-

¹¹⁶ Koczogh 1987. 25.

¹¹⁷ Sebes 1962. 5.

¹¹⁸ Uo 143.

¹¹⁹ Bernáth 1975. 293.

¹²⁰ Sütő 1999. 62.

¹²¹ Veres Péter: Finnországi feljegyzések. In: Történelmi jelenlét. Szépirodalmi Könyvkiadó. Bp., 1971. 8.

gal kapcsolatos sztereotípiák „jóakarátú és becsületes közhelyek”¹²², amelyeket nem szükséges megcáfolni vagy megváltoztatni.

Az újabban megjelent, testvérvárosi kapcsolatokat erősítő kötetek a sztereotípiák „melegágyai”, beszélhetünk akár a Finnország-sztereotípiák reneszánszáról is. Úgy tűnik, hiába tűzték ki célul az útirajzírók, hogy a Finnországhoz kapcsolódó sztereotípiákkal leszámolnak, hiába próbáltak az évek során hitelesebb, összetettebb képet adni róla, egyes általánosító, és olykor minden valóság alapot nélkülöző megállapítások olyan erősen gyökeret vertek a magyar közvéleményben, hogy azokat kiirtani nem lehet. Az elfogultság, a testvéri szeretet érzése magával ragadja az írókat, így lesz Finnországból újra a „Hókirálynő birodalma”, „a Mikulás birodalma”¹²³, „ finn testvéreink ezer tó országa”¹²⁴ vagy a „8 hónapig tartó tél országa”¹²⁵. Ez a tendencia azonban csak egy szűkebb csoport retorikájára korlátozódik, mint ahogy a kapcsolatok elején történt. A Finnország-rajongók, -barátok kis tábora feladatának tartja a pozitív, romantikus, kalevalás és zúzmarás finn kép fenntartását.

A finn nagykövetség kérésére is készült egy felmérés a magyar fiatalok Finnország-képéről, amely más helyzetet mutat a magyar gondolkodásról Finnországgal kapcsolatban. Az Oktatókutató Központ által készített felmérés szerint a magyar fiatalok a következő tíz tulajdonságot tartották a legjellemzőbbnek a finnekkel kapcsolatosan: természet szerető, vendégszerető, tiszták, kulturáltak, barátságosak, családszerető, szorgalmasak, sportosak, társasági lények, alkoholellesnek.¹²⁶ Finnországról először az ezer tó országa-kifejezés, a közös gyökerek és a nyelvrokonság jut a fiatalok eszébe. Többet említették még a finn természet szépségét, az erdőket és tavakat, a hideg időjárást mint Finnország főbb jellemzőit.¹²⁷ Érdekes megfigyelni, milyen kevés fiatalnak jut eszébe Finnországról a szauna (6,7 %), a rénszarvasok (2,6 %) és a mökki (2,0 %), amelyeket a főbb Finnország-sztereotípiák közt tartanak számon.¹²⁸

Ez a felmérés azt mutatja, hogy 1996-ban az új nemzedék tagjaiban már újfajta kép élt a finnekről. A sztereotípiák megváltoztak, az össz-

¹²² Uo. 8.

¹²³ Dióssy László: Sokszínű, gazdag kapcsolatok. In: Hamar 1990. 25.

¹²⁴ Tímár Vera: „Több voltál nekünk, mint hitted”. In: Hamar 1990. 29.

¹²⁵ Uo. 30.

¹²⁶ Suomi unkarilaisin silmin. 1996. 21.

¹²⁷ Uo.

¹²⁸ Uo. 23.

kép is pozitívabb lett. Érdekes megfigyelni azt is, hogy néhány negatív tartott tulajdonság is új értelmet kapott, pozitív jeggyé vált. Az ellentmondások olykor könnyen megmagyarázhatók, mint például a tartózkodóak–barátságosak ellentétpár esetében. A kutatás során végzett mélyinterjúk egyikében ezt olvashatjuk: „Suomalaiset ovat yleensä sympaattisia, tervehdyksen ja tapaamisen tasolla hyvin ystävällisiä, mutta muuten kokemusteni mukaan hyvin sulkeutuneita.”¹²⁹ Az interjúalany azzal folytatja, hogy bár a finnekhez nehéz közel kerülni, mert a magánéletet szentségnek tartják, a finnekkel kötött barátság nagyon értékes, egy életre szóló. Ez is jó példa arra, hogy amint nem egyes szavakból álló lista alapján akarják jellemezni a finneket, máris kirajzolódnak természetük apróbb árnyalatai.

A nemzeti jelleg Rákos Péter szerint nehezen megragadható fogalom, kevés olyan tulajdonság létezik, amely egy népre sajátosnak, tipikusnak mondható. A jellemzők gyakran ellentmondanak egymásnak, kizárják egymást.¹³⁰ A finnekről kialakult kép mindig tartalmazott ellentmondásos, kétpólusú elemeket. Például az előbb említett kutatásban a finnekre jellemző tulajdonságok listájára az alkoholelles (61 %) mellett az alkoholista (16.9 %) is felkerült.¹³¹ Ez az ellentmondás abból adódhat, hogy a finnek tőlünk messze élnek, kultúránk, szokásaink igen eltérőek. A másik ok talán abban keresendő, amit Élő Gábor állít Finnországról szóló művében. Szerinte a finnek alkoholizmusa nem tipikus nemzeti sztereotípiája, hanem inkább nemzeti önarckép.¹³² Peltonen tanulmánya is bizonyítja, hogy a finnek önmagukról kialakult képe egykor igen lesújtó volt,¹³³ az autosztereotípiáknak pedig nagy szerepük van a nemzetközi megítélés alakulásában.

A tulajdonságok többféleképp értelmezhetők, így a pozitív kép nem mindig azonos az előnyössel. Az egyéni viszonyulás és nézőpont két megkérdezett esetén ugyanarról az emberről is különböző képet eredményez. Egyes korokban a köztudatban kialakulnak bizonyos

¹²⁹ „A finnek általában szimpatikusak, a találkozások, köszönések kapcsolati szintjén nagyon kedvesek, barátságosak, de egyebként tapasztalataim szerint nagyon zárkózottak.” (A fordítás a szerző munkája. – A.–K. A.) In: uo. 21.

¹³⁰ Rákos 2000. 73.

¹³¹ Suomi unkarilaisin silmin. 1996. 54.

¹³² Élő 1999.

¹³³ Peltonen, Matti: Változó finn önarckép. In: Replika 25. sz. 1997. márc. 123–132.

népcsoportokhoz tartozó tulajdonságcsoportok, amelyeket újabb írá-
sok csiszolnak, korrigálnak, tagadnak vagy cáfolnak.

A kutatásból kiderül, hogy a mai magyar fiatalok Finnország-képe eltér a szüleikétől. Már nem olyan romantikus, egzotikus országnak látják Finnországot, mint szüleik, hanem sokkal realisabb képük van róla, képesek a Finnországról kialakult sztereotípiák felülvizsgálatára és legyőzésére. A tömegkommunikációnak köszönhetően sokkal több és pontosabb ismeretük van a távoli országról, a nemzetközi kapcsolatok fejlődése révén többet utaznak, ez szélesíti látókörüket és toleránssabbá teszi őket. A finn emberekben sem a visszahúzó erdei embereket látják, hanem egy másik, érdekes és fejlett kultúra képviselőit. Ezáltal esély van arra, hogy Finnország képe változzon Magyarországon, színesebbé és összetettebbé váljon, egyre inkább a személyes tapasztalatok és megfigyelések alapján alakuljon.

Felhasznált irodalom

- Allport, Gordon W.: Az előítélet. Osiris Kiadó. Bp., 1999.
- Banaji, Mahrazin R.–Bhaskar, R.: Implicit sztereotípiák és az emlékezet: a társas hiedelmek korlátozott racionalitása. In: Banaji, Mahrazin R.: Rejtőzködő attitűdök és sztereotípiák. Osiris Kiadó. Bp., 2003. 191–223.
- Banaji, Mahrazin R.–Hardin, Curtis–Rothman, Alexander J.: Implicit sztereotipizálás a személyekről alkotott ítéletekben. In: Banaji, Mahrazin R.: Rejtőzködő attitűdök és sztereotípiák. Osiris Kiadó. Bp., 2003. 64.
- Beke Ödön: Észak fehér városa: Helsinki. In: Búvár 1937. 365–368.
- Bernáth Zsigmond: Egy nyár Finnországban. Gondolat Kiadó. Bp., 1975.
- Bognár Cecil: Az északi testvérek között. Győregyházmegyei Alap Könyvsajtója. Győr, 1929.
- Brewer, Marilynn B.: Amikor a sztereotípiák sztereotipizáláshoz vezetnek: sztereotípiák használata a személypercepcióban. In: Sztereotípiakutatás. Hagyományok és irányok. Szerk.: Hunyady György, Nguyen Lan Anh. ELTE Eötvös Kiadó. Bp., 2001. 133–150.
- Dasgupta, Nilanjana–Banaji, Mahrazin R.–Abelson, Robert P.: Csoportegységesség és csoportészlelés: fizikai tulajdonságok és a pszichikai megítélés közötti asszociációk. In: Banaji, Mahrazin R.: Rejtőzködő attitűdök és sztereotípiák. Osiris Kiadó. Bp., 2003. 283–316.
- Élő Gábor–Pintér Róbert: Finnország. Út az információs társadalomba. Kossuth Kiadó. Bp., 1999.
- Enyedi Zsolt–Erős Ferenc–Fábián Zoltán: Tekintélyelvűség és előítélet: újabb magyarországi vizsgálatok. In: Sztereotípiakutatás. Hagyományok és írá-

- nyok. Szerk.: Hunyady György, Nguyen Lan Anh. ELTE Eötvös Kiadó. Bp., 2001. 391–402.
- Erdődi József: Épülő ország. Magyar Téka. Szeged, 1939.
- Erdődi József: A mai Finnország (Épülő ország). Magyar Téka. Szeged, 1940.
- Finnország magyar szemmel. A magyar fiatalok képe Finnországról. Oktatáskutató Intézet–Finn Nagykövetség. Bp., 1996.
- Hamar Imre (szerk.): „Kezed kapsold hát kezembe...”. Európa Nap. Veszprém, 1996. május 10.
- Hunfalvy Pál: Utazások a Balt-tenger vidékein II. kötet. Ráth Mór. Bp., 1871.
- Hunyady György: A nemzeti karakter talányos pszichológiája. In: Nemzetkarakterológiák. Rónay Jácint, Hugo Münsterberg és Kurt Lewin írásai. Osiris Kiadó. Bp., 2001. 7–50.
- Hunyady György: Sztereotípiák a változó közgondolkodásban. Akadémia Kiadó. Bp., 1996.
- Ignotus: Kelet népe. In: Nyugat 1908/1. 1–3.
- Ispánovits Sándor: Ezer tó országa. „Uránia” Magyar Tudományos Egyesület Népszerű Tudományos Felolvasások 84. Bp., 1910.
- Karácsony Sándor: Testvérem, Suomi. Exodus Kiadó. Bp., 1940.
- Kardos Vera: Ahogy én láttam Finnországot. Göncöl Kiadó. Bp., 1991.
- Kiss Paszkál: Személy- és csoportpercepció egy nemzetközi konfliktusban: a megfigyelő perspektíváját meghatározó laikus elméletek szerepe. In: Sztereotípiakutatás. Hagyományok és irányok. Szerk.: Hunyady György és Nguyen Lan Anh. ELTE Eötvös Kiadó. Bp., 2001. 417–436.
- Koczogh Ákos: Otthon, Finnországban. Gondolat. Bp., 1987.
- Kodolányi János: Suomi. Magvető Könyvkiadó. Bp., 1990.
- ifj. Kodolányi János: Utószó. In: Kodolányi János: Suomi. Magvető Könyvkiadó. Bp., 1990. 273–283.
- Major Árvácska: Suomi természetesen. Kornétás Kiadó. Bp., 1998.
- Móricz Virág: Suomiban jártam. Gondolat Kiadó. Bp., 1965.
- Nagy Emil: Finn–magyar párhuzamok. In: Finnország 1940. Magyar–Finn Társaság. Bp., 27.
- Nagy Iván: Finnország és népe. Királyi Magyar Nyomda. Bp., 1940.
- Nagy Iván (szerk.): Finnország 1940. Magyar–Finn Társaság. Bp., 1940.
- Ottati, Victor–Yueh–Ting, Lee: Pontosság: a sztereotípiakutatás elhanyagolt oldala. In: Sztereotípiakutatás. Hagyományok és irányok. Szerk.: Hunyady György és Nguyen Lan Anh. ELTE Eötvös Kiadó. Bp., 2001. 52–72.
- Papp István: Finn mozaik. In: Magyar Szemle 1937/4. 396–404.
- Papp István: Finnország. Magyar Szemle Társaság. Bp., 1938.
- Peltonen, Matti: Változó finn önarckép. In: Replika 25. 1997. márc. 123–132.
- Pettigrew, Thomas F.: A csoportközi érintkezés generalizált hatásai az előítéletekre. In: Sztereotípiakutatás. Hagyományok és irányok. Szerk.: Hunyady György és Nguyen Lan Anh. ELTE Eötvös Kiadó. Bp., 2001. 257–281.
- Rácz István: Ilyenek a finnek. Misztótfalusi Kiadó. Pápa, 1944.
- Radó György: Nyelvorkonok között. Kossuth Kiadó. Bp., 1975.

- Rákos Péter: Nemzeti jelleg – a miénk és a másoké. Öncsalások és előítéletek mint történelemformáló tényezők. Kalligram. Pozsony, 2000.
- Rennebaker, James W.–Rimé, Bernard–Blankenship, Virginai E.: Az északiak és déliek érzelmi kifejezőképességét leíró sztereotípiák: Montesquieu hipotézisének kultúrközi vizsgálata. In: Sztereotípiakutatás. Hagyományok és irányok. Szerk.: Hunyady György és Nguyen Lan Anh. ELTE Eötvös Kiadó. Bp., 2001. 360–387.
- Sebes Tibor: Rénszarvassült tejjel. Finnek és lappok között. Móra Ferenc Könyvkiadó. Bp., 1962.
- Suomi unkarilaisin silmin. Unkarilaisnuorten Suomi-kuva. Unkarin koulutustutkimuskeskus. Suomen suurlähetystö. Bp., 1996.
- Sütő László: Életfolyam. Finnországi utazások I–II. A Pécsi Magyar–Finn Társaság alapításának jubileumi évében. Pécs, 1999.
- Szűj Gábor: Suomi. In: Sorsunk 1943. 53–54.
- Szinnyei József: Az ezer tó országa. Bp., 1882.
- Sztereotípiakutatás. Hagyományok és irányok. Szerk. Hunyadi György, Nguyen Luu Lan Anh. ELTE Eötvös Kiadó. Bp. 2001.
- Tammekann A.–Teleki P.–Voionmaa V.: Suomi–Eesti–Unkari. Szerk.: Felix Jonasson. WSOY. Porvoo, 1928.
- Udvary Gyöngyvér–Vincze Lajos: Emberek a grániton. Gondolat. Bp., 1981.
- Varga Domokos: Finn testvéreink. Kozmosz Könyvek. Bp., 1982.
- Váriné Szilágyi Ibolya: A sztereotípiák megújulása: hogyan és miért? In: Sztereotípiakutatás. Hagyományok és irányok. Szerk.: Hunyady György, Nguyen Lan Anh. ELTE Eötvös Kiadó. Bp., 2001. 458–467.
- Varpio, Yrjö–Szopori Nagy Lajos: Ismerkedő ismerősök: a magyar irodalom fogadtatása Finnországban – a finn irodalom fogadtatása Magyarországon 1920–1986: magyar–finn közös kutatás. OSZK. Bp., 1990. 99.
- Veres Péter: Finnországi feljegyzések. In: uó: Történelmi jelenlét. Szépirodalmi Kiadó. Bp., 1971.
- Zsikó Gyula: Suomi titka és a magyar szfinksz. In: Sorsunk 1944. 493–494.